

Ivan Jurković

Tadija Smičiklas

(Reštovo, 1. listopada 1843 – Zagreb, 8. lipnja 1914)

Život i djelo¹

Ime je Tadije Smičiklasa u okvirima hrvatske kritičke historiografije neraskidivo vezano uz povijesnu znanost i pomoćne povijesne znanosti. Povijest (historija) je pojam koji je tijekom svojega razvoja imao višestruka značenja. Danas se, grubo rečeno, taj pojam raščlanjuje u dva osnovna smisla. Povijest je, dakle, u objektivnom smislu razvoj kojim je prošlo i prolazi sve što postoji, dok je u subjektivnom smislu samo odraz, a potom i nastojanje spoznati onoga objektivnoga prošlog u našoj svijesti. Istraživanje, znanstvene obrade i proučavanja duhovnih i materijalnih ostataka prošlosti uz obvezu poštivanja vjerodostojnosti prikupljenih informacija jest pokušaj rekonstrukcije razvoja prošlih društava, jest povijest u znanstvenom smislu. No, svaki povjesničar, pa tako i Tadija Smičiklas, osjeća da mu je ta vrsta istine nepristupačna. Stoga, u želji da se što više približi istini, prepozna i pruži čitateljstvu što vjerodostojniji odraz prošlosti, povjesničar mora prethodno obaviti kritičku analizu povijesnih vrela uz pomoć znanstvenih disciplina poznatijih pod imenom *pomoćne povijesne znanosti*. Taj pojam obuhvaća skup disciplina koje sustavno, svaka svojom metodologijom, obrađuju pojedine vrste povijesnih izvora. O počecima razvoja tih disciplina kao znanosti u Hrvata može biti riječi tek od sredine XIX. stoljeća, kada dolazi do osnivanja institucija s takvom namjenom. Ključan doprinos na tom polju razvoja naše historiografije jest, svakako, pedagoški i praktični rad Tadije Smičiklasa, osobito na područjima paleografije, diplomatike, kronologije, numizmatike i sfragistike.

Godine 1993. znanstvenim je simpozijem u organizaciji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (dalje: HAZU) obilježena 150. obljetnica rođenja Tadije Smičiklasa. Tada je iskorištena prilika da se interdisciplinarnim pristupom sudionika simpozija osvijetli lik i djelo tog velikana naše novovjekovne povijesti i historiografije, čime se konačno povijesna struka odužila čovjeku koji u svojem znanstvenom opusu ima niz životopisa i nekrologa hrvatskih i ostalih slavenskih javnih djelatnika i znanstvenika (J. J. Stross-

mayera, I. Kukuljevića Sakcinskog, F. Račkog, Š. Ljubića, N. Dučića, V. Brandla, I. Ruvarca, R. Lopašića itd.), od kojih su neka i danas gotovo nezamjenjiva. Izlaganja su s tog simpozija potom pripremljena i god. 2000. objavljena u 18. svesku *Zbornika Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU* zaslugom tadašnjega glavnog i odgovornog urednika *Zbornika* Miroslava Kurelca i njegova zamjenika Ante Gulina. No, to nije bio i prvi pokušaj objavljivanja pregleda života i djela Tadije Smičiklasa. Naime, gotovo pola stoljeća nakon njegove smrti, akademik je Marko Kostrenčić prvi pokušao znanstveno valorizirati rad svojega učitelja, ne samo na polju njegova znanstvenoga nego i na polju političkoga, društvenoga, kulturnog i vjerskog angažmana (*Predavanja održana u JAZU*, sv. 20, Zagreb 1962).

Do Poviesti hrvatske

Žumberčanin, rođen u selu Reštovo kraj Sošica, Tadija Smičiklas je potekao iz siromašne grkokatoličke obitelji. Podrijetlo je obitelji kojoj je Tadija pripadao inače tradicijski vezano uz susjedno selo Sopote. Srećom po Tadiju, ta je obitelj dala Grkokatoličkoj crkvi dvojicu biskupa – vladiku Gavru iz Sošica (1834–1856) i vladiku Đuru iz Reštova (1857–1881). Zahvaljujući Gavrinoj naklonosti, Tadija je primljen na grkokatolički seminar u Zagrebu, gdje je nakon osnovnog obrazovanja god. 1853. krenuo u I. razred gimnazije. Početne teškoće u svladavanju njemačkog jezika najčešće su se spominjale kao uzrok njegova pada s odličnog na vrlo dobar uspjeh u školovanju. No, skloniji smo uvjerenju da zbog zauzetosti oko pokretanja i uređivanja zabavno-poučnog tjednika *Vijenac* Grkokatoličkog sjemeništa nije imao dovoljno vremena za pripremu nastavnoga gradiva. Bogoslovom je, pak, postao nakon svršetka VI. razreda gimnazije, tako da je VII. i VIII. razred dovršio u zagrebačkom nadbiskupskom sjemeništu. Potkraj 1862. god. odlučio je, ipak, istupiti iz sjemeništa i nastaviti karijeru na humanističkom, književnom i znanstveno-povijesnom polju. Reakcija se na tu odluku njegova strica u drugom koljenju, vladike Đure, vidi u pismu od 30. prosinca:

¹ Tekst je napisan povodom 100. obljetnice smrti predsjednika Matice hrvatske Tadije Smičiklasa i povodom 140. obljetnice preimenovanja Matice ilirske u Maticu hrvatsku.

Tadija Smičiklas

»... što se tiče istupa Tade Smičiklasa, neka čini on po svojoj volji, jerbo ako nema zvanja k duhovnom stališu, bolje je da izađe ... U takvom predmetu nema mjesta ni politika, ni obzir, ni rodbinstvo«.

Smičiklas je imao sreću što su njegovi podupiratelji i mecene tijekom srednjoškolskog obrazovanja, križevački biskupi, imali, uz ostalo, razumijevanja za njegove talente i životne pozive koji nisu bili u skladu sa zvanjem grkokatoličkog paroha. Ta odluka nije, međutim, prošla bez kriznog razdoblja. Naime, Smičiklasu je pošlo za rukom maturirati tek na proljeće 1863. god. pred povjerenstvom kojemu je predsjedao tada već istaknuti hrvatski povjesničar i političar Strossmayerova usmjerenja, Franjo Rački.

Položivši maturu, Smičiklas je otputovao u Osijek, gdje je kao »namjesni učitelj« na gimnaziji radio od travnja 1863. do lipnja sljedeće godine. Za to je vrijeme službovanja, uz pedagoški rad, marljivo prikupljao narodne pripovijesti iz osječke okolice, ponajviše »u donjem gradu Osijeku«, koje je objavljivao u *Zborniku za narodni život i običaje Južnih Slavena JAZU*, počevši od XV. sveska pa nadalje. Uskoro mu je uspjelo isposlovati trogodišnju stipendiju od Dvorske kancelarije za studije povijesti i zemljopisa na Sveučilištu u Pragu. No, nakon prve je godine studija prešao na Sveučilište u Beč kao redoviti slušatelj odjela za povijesne znanosti, gdje je svojim radom 1866. god. zaslužio prijam

Naslovnica prvog sveska Smičiklasove sinteze hrvatske povijesti u izdanju Matice hrvatske – *Poviest hrvatska*

na Institut für österreichische Geschichtsforschung, kao pripravni, a sljedeće dvije godine (1867/1868. i 1868/1869) i kao njegov redoviti član. Institut je tada uživao dobar glas u Europi kao zavod na kojem su povjesničari usavršavali svoja znanja iz pomoćnih povijesnih znanosti. Student povijesti mogao je postati redovitim članom Instituta uz preporuke profesora te uz obvezu polaganja vrlo jakoga prijamnog ispita. Taj je trogodišnji tečaj redovitih članova Instituta regrutirao buduće docente i profesore sveučilišta, ali i buduće stručnjake i voditelje arhiva diljem Carstva. Mogućnostima koje je Beč pružao kao političko, a osobito kao kulturno središte, u kojem su uz Institut i Filozofski fakultet postojali arhivi prepuni izvornog materijala za proučavanje povijesti hrvatskih zemalja, Tadija Smičiklas se obilno koristio u širenju svojih znanja. Od samih se početaka svojega studija počeo dopisivati s najistaknutijim pripadnicima ondašnje hrvatske historiografije pa je na takav način i bio upućen u probleme osnivanja i djelovanja kulturno-znanstvenih institucija u Zagrebu, prije svega Južnoslavenske akademije znanosti i umjetnosti (dalje JAZU). Početkom god. 1868., dakle, potkraj studija, iz korespondencije s Franjom Račkim, Vatroslavom Jagićem i Matijom Mesićem doznajemo da je osim povijesnih već neko vrijeme pohađao i arheološke studije. Jedan je od motiva koji su ga potaknuli na takav potez bila i vjerojatnost namještenja u Narodnom zemaljskom muzeju u Zagrebu pa je stoga i

pripremao tekst o naravi Muzeja kao o središnjoj narodnoj ustanovi. Te je svoje planove detaljno objasnio u pismu Račkom:

»Nitko od mojih kolega ne radi više, niti ne može ... a samo ja bacio sam se još i u arkeologiju. Namišljen spis bio sam si namislio i samom za pravac svojega djelovanja. Muzej je svakako shranište svega, što će nam razjašnjavati kulturnu stranu naše historije. Tom pravcu muzeja dati lijep izražaj hoće se najprije kao osnov historije umjetnosti, koju ćemo morati tražiti u starijima grčkima i rimskima: potegnuvši odatle žicu i u kovanje novca (numismatiku) i u građenju i raznom oruđu, što je čovjeku služilo (oružje svake ruke, haljine itd.), a uzmite još heraldiku i druge slikovne umjetnosti, onda se ne čete, i mislim da se ne čudite, što ja volim odstupati od svoje prve misli dospjeti na toli ugodno i za radnju povoljno mjesto, nego li uz ova dva ispita, jedan gimnazijski, a drugi arkivarski, da još mislim sposobiti se i u starinarskoj znanosti«.

O svojim je namjerama istodobno pisao Jagiću i Mesiću. Ne nalazeći u tim podugačkim pismima nikakav drugi razlog Smičiklasovih upornih molba, Kostrenčić je sumnjičavo postavio pitanje »alergičnog straha pred ispitima – *horror examinis*«, koji bi po njegovu mišljenju mogao biti uzrokom Smičiklasove nagle želje da »umjesto voljene historije odjedared prijeđe na arheologiju«. No, osim gimnazijskog (tj. diplomskog – op. a.), obvezatno je bilo i polaganje daleko težeg ispita na Institutu (arhivarskog), koji on uopće nije dovodio u pitanje. Iz tih se pisama, naprotiv, vidi jedino dilema

»ili arkeologiju sasvim zabaciti i raditi svoje ispite ili pak baciti ispit barem gimnazijski i uz to arkeologiju i paleografsko diplomatske nauke tj. ispit arkivarski, koji ionako kao član zavoda učiniti moram«.

Njegovo oduševljenje arheologijom, numizmatikom, poviješću umjetnosti, heraldikom itd., može se za sada protumačiti jedino željom za namještenjem u Narodnom zemaljskom muzeju u Zagrebu. Za realizaciju je, pak, te želje trebalo izdvojiti i određeno vrijeme, što je jasno dao do znanja ključnim ljudima u Zagrebu moleći ih da ga oslobode od obveze polaganja barem diplomskog ispita i pitajući usput bi li taj plan uopće mogao biti ostvariv s obzirom na »siromaštvo pomoćnih zato stvari u Zagrebu«. U predstavi je za Smičiklasovu promociju na doktora *honoris causa* od 16. srpnja 1913., naime, istaknuto da je on u Beču studirao kao »zemaljski stipendista«, odnosno kao stipendist Zemaljske vlade u Zagrebu. Kako je Šime Ljubić imenovan ravnateljem Muzeja, Smičiklas se usredotočio na vlastite završne radnje, pa je u roku položio ispit Instituta (10. srpnja), a na diplomu je Filozofskog fakulteta stekao pravo polaganjem famoznoga gimnazijskog ispita (17. rujna) iste 1869. godine.

Nakon svršetka studija Smičiklas je kao »učitelj« započeo rad na gimnaziji u Rijeci, a od 29. listopada 1873. bio je na službi kao »pravi učitelj« Velike gimnazije u Zagrebu. Tri je godine poslije (25. kolovoza 1876) dosegnuo zvanje »profesora«, što je bio krajnji domet u karijeri onodobnih

srednjoškolskih nastavnika. Uskoro je imenovan i privremenim upraviteljem Grkokatoličkog sjemeništa u Zagrebu, što je s oduševljenjem prihvatio (1878) i savjesno ga vodio do 17. siječnja 1882.

Od dolaska u Zagreb bio je jednim od najaktivnijih članova Matice ilirske. Među »mladim se reformatorima« počeo najviše isticati upravo Tadija Smičiklas, koji je početkom 1874. god. bio i primljen u Matičin odbor. Ta je borbena skupina već potkraj ožujka 1873. uspjela glasovanjem donijeti nova pravila Matice, koja su sljedeće godine i potvrđena. Nakana je bila prekinuti sa starim metodama rada, ali i s, premda proslavljenim, imenom Matice. Njezino preimenovanje u Maticu hrvatsku obavljeno je 29. lipnja 1874. odlukom Odbora. Odluku je o preimenovanju Smičiklas, vođa toga kućnog prevrata, obrazložio te iste godine u članku objavljenom u 30. broju *Vijenca*. Nije bez značaja spomenuti da je Ivan Kukuljević Sakcinski, unatoč svojim poznim godinama, kao predsjednik Matice mladenački pristao uz taj pokret. Smičiklas je, pak, s neobičnim polemom radio na književnom polju i točno je odredio osnovne programske smjernice budućeg djelovanja Matice:

»... da dade knjigu prosvjetljenoj obitelji hrvatskoj, a to znači srednjem hrvatskom staležu«.

Na takvim je načelima Matica uskoro postala masovnim okupljalištem građanstva i činovništva te središtem književnog rada u kojem je povijest zauzela iznimno važno i ugledno mjesto.

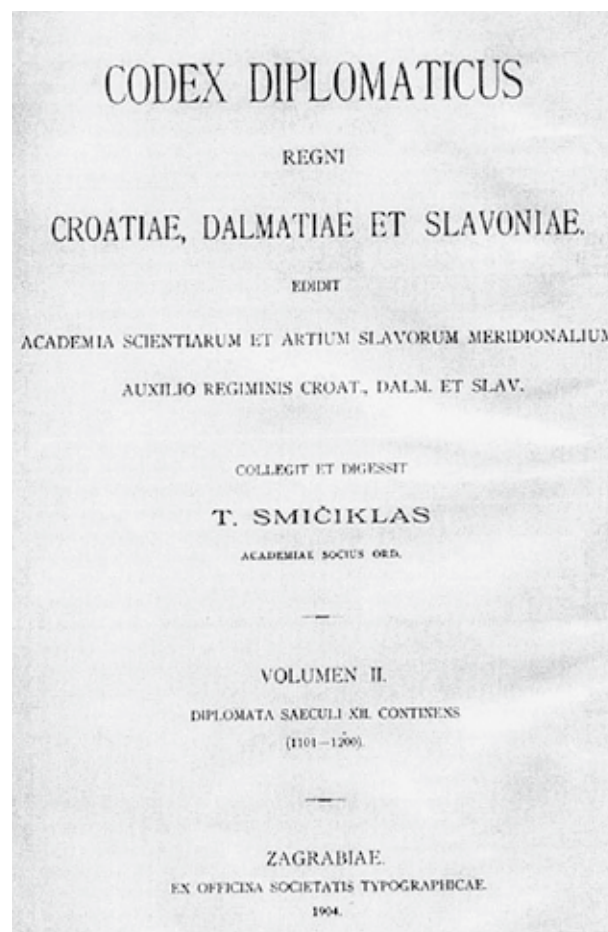
U godišnjim se izvješćima Matice ubrzo postavilo pitanje objavljivanja sinteze hrvatske povijesti. Nije čudna, stoga, pojava Smičiklasove *Poviesti hrvatske* u izdanju Poučne knjižnice Matice hrvatske (prvo je otisnut drugi svezak – 1879., a potom i prvi – 1882. godine u Zagrebu), utemeljene upravo na načelima izdavačke djelatnosti Matice koju je on, kako smo vidjeli, i definirao. Piscu se prve sinteze hrvatske povijesti nema što zamjeriti s obzirom na namjenu djela, pa je najuputnije donijeti ocjenu njegova djela čitajući prigovor samog autora:

»Eno na naslovnom listu kaže se: 'po vrelih napisao', a u djelu samom vrela se nespominju. Nisam od taštine taj natpis metnuo, već upravo od nevolje. Htio sam upozoriti učeni svijet, da ovo nije popularna poviest, kako se obično uzimlju djela bez ikakvih citata, već da je ovo djelo upravo tako po vrelih radjeno kao ma koje drugo, koje izlazi nakičeno sa hiljadami citati ... Priznajem, da sam necitirajući osobito netiskana vrela puno izgubio pred sudom učenoga svijeta, ali moja glavna svrha: zadobiti što više čitatelja iz svih stališa naroda hrvatskoga, mislim, da je upravo time sretno napredovala, jer preogromna većina čitatelja hoće suvislo pripoviedane čine, a ne dokaze za njih«.

Uz priznanje da je krupan nedostatak djela nepostojanje znanstvenog aparata, svoje je ostvarenje smjestio u realne okvire kada je naglasio da je pokušao »napraviti pragmatičku poviest po zakonih novovjeke historiografije«, s obećanjem kako će nastojati objaviti »drugo izdanje ove knjige ... s naznakom vrela«. Na žalost, Smičiklas to drugo izdanje s naznakom vrela nikada nije dovršio. Moglo bi se *Povi-*

Naslovnica drugog izdanja Smičiklasova udžbenika *Hrvatska čitanka za II. razred gimnazijski*

Naslovnica drugog sveska Smičiklasove zbirke srednjovjekovnih dokumenata *Diplomatički zbornik Kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*

esti hrvatskoj još štošta prigovoriti, međutim, moramo naglasiti da bi grubo povrijedili samoga Smičiklasa kada bi to djelo ocjenjivali sa stajališta moderne metodologije rada povijesne znanosti. Istinitost, pak, tvrdnje da je sinteza »po vrelim napisana«, leži naprosto u tome što oslonca u monografijama i historijskim ostvarenjima takvog tipa autor nije mogao imati, jer ih do tada gotovo i nije bilo. Premda je Smičiklas svoju sintezu smještao u okvire pragmatičke povijesti, ona u dobroj mjeri izlazi iz okvira klasičnih primjera političke događajnice svojim elementima tzv. unutarnjeg razvoja; upravnih struktura, crkvenih prilika, razvoja umjetnosti, nekih oblika gospodarskog razvoja (obrt i trgovina) iako, primjerice, nema ni riječi o zemljišnoj proizvodnji... U uvodnom tekstu, *O razdiobi povijesti hrvatske*, prvi je i do najnovijih vremena jedini povjesničar koji je dotaknuo periodizaciju hrvatske povijesti. Kao i sav ostali rad na polju povijesne znanosti, tako je i ta sinteza bila plodom individualnog napora jednoga od desetak požrtvovanih pregalaca, koji su iznijeli glavni teret razvoja naše historiografije do pred kraj XIX. st. i koji su udarili neizbrisiv osobni biljeg tom razdoblju, uz ostalo, bremenitom i političkim previranjima. Zato je i shvatljivo oduševljenje suvremenika kojim su dočekali pojavu *Povijesti hrvatske* koje, pak, možemo shvatiti ne samo kao priznanje piscu na dugogodišnjemu znanstvenom maru da se djelo dovrši nego

i kao, uz taj kulturni, krupan politički događaj u povijesti hrvatskog naroda.

U svakom slučaju, na najbolji je način ostvarena programska koncepcija rada Matice hrvatske, što pokazuje i činjenica da se broj članova te ustanove povećao s 300 u god. 1875. na 11 525 u 1896. godini. U takvim prilikama i raspoloženjima, Smičiklasov rad mu je donosio najviša priznanja i ugled, koji je bio i temelj za njegove položaje i časti koje su uskoro uslijedile, osobito na polju prosvjetnoga i znanstvenog rada. Ako se u izvješću povjerenstva (Franjo Marković, Armin Pavić i Nadko Nodilo) Proforskog zbora Mudroslovnog (Filozofskog – op. a.) fakulteta u Zagrebu za popunu mjesta profesora na Katedri za hrvatsku povijest najviše prostora ostavlja za ocjenu *Povijesti hrvatske*, onda se takav postupak može protumačiti jedino kao naklonost povjerenstva zamolbi Tadije Smičiklasa. Nodilovo izvješće, koje je neposredno, iscrpno i jasno, skreće pozornost na nedostatke Smičiklasove sinteze, posebice na slabo obrađenu povijest Dubrovnika i mletačke Dalmacije, ali složiti ćemo se na kraju s povjerenstvom kada kaže da

»u gospodina Smičiklasa, kao pisca, ima osobito jedna vrлина: on zna lijepo pisati. I gdje je najmanje dobra, njegova Povjest Hrvatska ne dosađuje«.

Ipak, u Smičiklasovoj zamolbi odskakaše još jedan detalj koji mu je garantirao određenu prednost nad rivalima u natjecanju, Petrom Tomićem i Vjekoslavom Klaićem. Naime, Smičiklas se u zamolbi opravdano hvali diplomom koja svjedoči da je osposobljen kao stručnjak za pomoćne povijesne znanosti:

»Podpisani stekao si je neumornim trudom između najodličnijih đaka bečkoga sveučilišta pravo članstvo zavoda für österreichische Geschichtsforschung, kojega je samo ministarstvo pri osnutku smatralo pripremom za sveučilišnu profesuru. Ljudi izučeni na tom zavodu predaju danas historiju i pomoćne znanosti upravo na svih sveučilištih austro-ugarske monarhije, a ja sam jedini na tom zavodu svršio od svih Hrvata, što ih je učilo u Beču od postanka tog zavoda«.

Na osnovi izvješća povjerenstva, fakultetsko je vijeće 22. veljače 1881. uputilo prijedlog Zemaljskoj vladi, a 19. ožujka 1882. kralj je i osnažio imenovanje Tadije Smičiklasa za redovitog profesora Mudroslovnog fakulteta »hrvatske povijesti s osobitim obzirom na austrijsku i ugarsku povijest«. Njegovim je dolaskom na Mudroslovni fakultet započeo i praktičan rad sa studentima na pomoćnim povijesnim znanostima, odnosno na izvornom pisanom materijalu hrvatske povijesti. Na fakultetu je predavao i držao vježbe iduće dvadeset i dvije godine. Oporukom je od 14. ožujka 1913. ostavio svoju biblioteku »seminaru historičkom hrvatskog sveučilišta«, pokazujući i na taj način svoju ljubav prema studentima Odsjeka za povijest, svojim budućim nasljednicima.

Nakon Povijesti hrvatske

Objavljivanjem je prve prave, kritičko-znanstvenom metodom utemeljene, sinteze povijesti hrvatskog naroda te izborom Smičiklasa za profesora na Katedri za hrvatsku povijest Sveučilišta u Zagrebu, njegov uspon u znanstvenim krugovima i političkom životu tadašnje Hrvatske dobio tek početni zamah. Naime, već je sljedeće godine (21. studenoga 1883) bio izabran za pravog člana JAZU, a 16. rujna 1884. postao je i narodnim zastupnikom Hrvatskog sabora kao kandidat Neodvisne narodne stranke za kotar Sotin, u zakonodavnom saborskom razdoblju do 1887. godine. Akademске godine 1886/1887. obnašao je čast dekana Mudroslovnog fakulteta, a 1887/1888. rektora Sveučilišta u Zagrebu. Preminuloga Ivana Kukuljevića Sakcinskog naslijedio je 15. prosinca 1889. na mjestu predsjednika Matice hrvatske, da bi, nakon smrti Franje Račkog, bio 10. ožujka 1894. izabran za predstojnika Historičko-filološkog razreda JAZU, 17. prosinca 1896. za »nastojnika arhiva« JAZU, a 13. prosinca 1900. za predsjednika JAZU. U to je vrijeme (20. svibnja 1897) nanovo izabran u Pregradi za narodnog zastupnika u Hrvatskom saboru za razdoblje do 1901. godine. Uočljive su, dakle, njegove aktivnosti u Matici, na Sveučilištu, u JAZU te u Hrvatskom saboru.

Smičiklas je i nakon preimenovanja Matice ostao njezinim vjernim članom te je kao odbornik djelovao u svim njezi-

nim poslovima. A Matica je, postavljena na zdrave temelje, nezaustavljivo hrlila ka novim uspjesima. Uspon Matice, međutim, nije smetao radu JAZU jer su obje te ustanove objavljivale knjige za svoju publiku i u okvirima svojih okvira rada. Taj plemeniti kulturno-institucionalni duo je i funkcionirao besprijekorno jer su mnogi utjecajni znanstveni radnici i pisci bili istodobno Akademijini i Matici- ni članovi. Među takvim je bio u prvim redovima i Smičiklas, koji je po svojoj naravi i po svojim osobnim vezama bio pogodan za posredništvo među tim ustanovama. Preuzimanjem je čelne pozicije u Matici nakon smrti Ivana Kukuljevića Sakcinskog, Smičiklas u svojem prvom programskom govoru naglasio vlastitu prvotnu misao da izdanja Matice moraju biti namijenjena hrvatskoj obitelji, dakle cijelom hrvatskom intelektualnom dijelu društva. Za njegova je predsjednikovanja Matica proslavila god. 1892. svoju pedesetu obljetnicu rada i opstanka. No, vrijeme je neumoljivo protjecalo, pa je uprava koja je Maticu vodila dvadesetak godina bila na udaru »smjene generacija«. Poticaj za pokret mladih dalo je spaljivanje mađarske zastave (16. listopada 1895) za vrijeme kraljeva boravka u Zagrebu. Taj se pokret širio i jačao, osobito na polju književnosti i umjetnosti, jer je političko djelovanje bilo otežano u vrijeme Khuenove vladavine. Nije čudno, stoga, što je »mladost« krenula u osvajanje Matice kao središta intelektualnog života tisuća obrazovanih pripadnika srednjega staleža onodobne Hrvatske, ali i kao relativno bogate i utjecajne institucije. Prigodom je proslave, pak, pedesete obljetnice biskupovanja Josipa Jurja Strossmayera, velikog donatora i prijatelja Matice, Smičiklas izvijestio da je materijalnom i moralnom pomoći Matice 17. ožujka 1900. osnovano Društvo hrvatskih književnika, koje će pod okriljem Matice, kako je istaknuo, »učiniti epoku u našem prosvjetnom životu«. Time je Odbor Matice pod Smičiklasovim vodstvom udovoljio težnjama mlade generacije, ali je bio i svjestan da to nije bilo dovoljno u provedbi dalekosežnijih reforma koje su zahtijevali i bili sposobni provesti novi ljudi. Premda se opravdavao novom dužnošću predsjednika JAZU (od 12. prosinca 1900), njegovo povlačenje iz Matice (21. srpnja 1901) zato i nije bilo neočekivano. Povlačenjem iz Matice završilo je jedno od važnijih poglavlja njegova života. On, koji je svojedobno svojim aktivnostima u korijenju mijenjao način rada Matice, koji je svojim mladenačkim poletom Maticu pretvarao u središte intelektualnog rada građanske Hrvatske, koji je uspio na čelu mladih buntovnika preimenovati Maticu ilirsku u Maticu hrvatsku, odstupio je i dragovoljno prepustio vodstvo Matice mlađim snagama, na gotovo isti način kao što je to učinio i veliki Ivan Kukuljević Sakcinski...

Tadija Smičiklas je dvadeset i dvije godine savjesno obavljao svoje profesorske dužnosti, tijekom kojih je iznjedrio više generacija izvrsnih povjesničara. Uz svoj glavni predmet na Katedri za hrvatsku povijest Mudroslovnog fakulteta, godinama je predavao i održavao vježbe iz pomoćnih povijesnih znanosti, gdje je, osobito u paleografiji, izobrazio više vrsnih stručnjaka (Ferdu Šišića, Milana Šufflaya, Bogoljuba Krnica itd.), koji su mu poslije svesrdno pomagali u objavljivanju mnogobrojnih isprava u svescima njegove zbirke *Codex diplomaticus Regni Croatiae, Dalmatiae*

et Slavoniae. No, tek je nakon njegova umirovljenja na Mudroslovnom fakultetu osnovan niz katedra koje su pokrivala sve inovativne programe njegova rada na Katedri za hrvatsku povijest. Nasljednici su mu na Katedri bili Dane Gruber i Ferdo Šišić, a na novoosnovanim katedrama za pomoćne povijesne znanosti (latinskoj i glagoljskoj paleografiji) zaposleni su Bogoljub Krnic i Đuro Šurmin. Važno je postignuće Smičiklasa kao rektora Sveučilišta u Zagrebu bilo i njegovo zauzimanje da se uz dotadašnje fakultete (Teološki, Pravoslavni i Mudroslovni) na Sveučilištu otvori i četvrti, Medicinski fakultet. Pokrenuo je u Saboru, naime, inicijativu da se svake godine u proračunima budžeta Zemaljske vlade izdvaja određena svota za fond koji je trebao poslužiti kao temeljni kapital za osnivanje toga novog fakulteta. Sveučilišnu je karijeru završio 1905. god. iako je tada napunio tek 62. godinu života. U zamolbi je za umirovljenjem naveo kako nije u stanju nositi se s dva tereta – predavanjima na Sveučilištu i vođenjem Akademije. Danas se gotovo nevjerojatnim čini i podatak da je kao sveučilišni profesor u samo dva navrata (oba puta opravdano) izostao sa svojih predavanja. Sveučilište mu se odužilo za sve njegove zasluge što ih je stekao kao nastavnik i povjesničar time što ga je 21. prosinca 1913., prigodom njegove sedamdesete obljetnice života, promoviralo za počasnog doktora te je on i prvi *doctor honoris* Filozofskog fakulteta. Smičiklas je nakon toga, osjećajući skori kraj, oporukom naložio da se nakon njegove smrti osnuje zaklada kojom je namjeravao poduprijeti objavljivanje znanstvenih radova mladih i darovitih povjesničara u izdanjima JAZU, ali je tijekom Prvoga svjetskog rata galopirajuća inflacija progutala njegov novčani legat. Zaklada je, dakle, propala, ali je Smičiklasova živa zaklada ostala u imenima Ferde Šišića, Milana Šufflaya, Đure Šurmina, Bogoljuba Krnica, Dane Grubera, Rudolfa Horvata, Čire Truhelke, Marka Kostrenčića, Josipa Bösendorfera, Bare Poparića, Milana Šenoe – povjesničarima koje je podario hrvatskom narodu. Doista, može li se itko među sveučilišnim profesorima hrvatske povijesti podičiti takvom plejadom vrsnih učenika i sljedbenika?

Nakon rujanskih izbora 1884. god. za Hrvatski sabor, Smičiklas je kao narodni zastupnik već 7. listopada predložio da njegov Žumberak i Marindol, donedavna još pod upravom Vojne krajine, budu zastupani već u tom sazivu Sabora iako u netom završenim izborima to još nije bilo provedeno. Saborska je većina njegov prijedlog poslije odbila. Svoj je prvi pravi saborski govor Smičiklas održao dva tjedna poslije povodom adrese koja je trebala biti upućena kralju Franji Josipu kao odgovor na njegov reskript. Kao znanstvenik i sveučilišni profesor Smičiklas je plijenio pozornost saborskih zastupnika svojim učenim govorima, savjesno pripremljenima, zasnovanim na povijesnim podacima i uvijek valjano argumentiranim, pa nije doživljavao uobičajene neugodne upadice, prigovore i replike ostalih kolega. Ti su govori dobivali i širi publicitet, i to ne samo u stranačkom nego i u protivničkom novinskom tisku, a neki su od njih bivali i u cijelosti objavljeni kao separatna izdanja. Jedan je od takvih govora bio i taj nastupni saborski govor u kojem je kritizirao što se u spomenutoj adresi mađaronske većine naglašavao »prirodni savez« između Hrvatske i Mađarske, pa je istaknuo kako je taj savez

bio »prirodan« u vrijeme zajedničke borbe Hrvata i Ugra protiv Osmanlija, ali da je on postao »neprirodan« kada se tijekom XIX. stoljeća javila kod Mađara nacionalna ideja koja je bila u suprotnosti s hrvatskim nacionalnim interesima. U istom je govoru kritizirao i Srbe u Hrvatskoj koji su pristali uz mađarone, dakle, na štetu vlastite domovine Hrvatske. Širok je publicitet dobio i njegov govor izrečen povodom skandalozne afere koja je pukla nakon tajnoga prijenosa povijesnih dokumenata iz fundusa Hrvatskoga zemaljskog arhiva u Budimpeštu. Vrlo je ostrim riječima 3. listopada 1885. osudio taj protuzakoniti, nasilni i kriminalni čin:

»Mi imademo ovde bana, koji ne stoji na zakonitom hrvatskom temelju, nego na stanovištu mađarskom«.

Potom je detaljno analizirao hrvatsko stajalište povodom tog događaja, a povijesnom je analizom izvora tih silom otuđenih spisa pokazao kako pripadaju Hrvatskoj te je upozorio bana Khuena riječima:

»Ja ću njegovu preuzvišenost o zakonu malo podučiti!«.

I zaista, on se u više navrata vraćao na taj događaj tijekom idućih zasjedanja Sabora tražeći uporno povrat odnesenih dokumenata. Na izborima za sljedeće saborsko razdoblje (1887–1892) Smičiklas se kandidirao kao član Neodvisne narodne stranke u Sotinu. No, Khuenov je administrativni i policijski aparat falsificirao izbore, pa je i Smičiklas propao na tim izborima poput većine svojih stranačkih kolega.

Izbori su za novo saborsko razdoblje (1892–1897) donijeli neočekivan potez vodstva Neodvisne narodne stranke. Klub je stranke uz suglasnost širokog foruma stranke zaključio da će se na te izbore ući uz punu i dosljednu apstinenciju – niti će stranka istaknuti svoje kandidate, niti će njezini članovi i pristaše glasovati, niti će stranka bilo čiju kandidaturu potpomagati. Taj se zaključak opravdavao time što se izbori nisu provodili slobodno. Proglas kojim se odluka stranke objavila potpisali su Rački i Smičiklas. No, učinak je odluke bio upravo suprotan očekivanomu. Javnost je odluku Neodvisne stranke percipirala kao znak njezine smalaksalosti, nemoći i neborbenosti. Na sljedećim je izborima (za razdoblje 1897–1902) Smičiklas kao kandidat tada ujedinjene oporbe ipak bio izabran u Pregradi. Za trajanja je toga saborskog razdoblja on, međutim, u najvećoj mjeri bio neaktivan pa se njegova nazočnost u Saboru gotovo da i nije osjećala. Prijevremeno raspuštanje Sabora (22. listopada 1901) okončalo je njegovu političku karijeru, o kojoj je on poslije vrlo nerado govorio. Nedugo je nakon tih događaja podnio zamolbu i za umirovljenjem na mjestu profesora te se konačno mogao posvetiti svojoj najvećoj ljubavi – radu u JAZU.

Postupnim je i sve jačim angažmanom u radu Akademije Smičiklas preuzimao, osim organizacijskih, i zaduženja na polju povijesnih istraživanja. U njegovoj se znanstvenoj bibliografiji ističu uz spomenute biografije zaslužnih hrvatskih i slavenskih historika i mnoga historiografska ostvarenja, a glas su mu izvanserijskog znanstvenika pronijeli po učenom svijetu svesci njegova *Diplomatičkog zbornika*. Svečanim je predstavljanjem XVIII. sveska u palači Akademije, 21. studenoga 1990., okončan rad nakon 86 godina na *Di-*

REDOVI PREDAVANJA (1900. – 1902.)

akad. god.	zimski semestar	sati	ljetni semestar	sati
1900. – 1901.	Povijest hrvatska od najstarijih vremena do g. 1526. Paleografija latinska	4	Paleografija latinska Seminar	5 3
1901. – 1902.	Povijest hrvatska od 1526. do 1848. g. Diplomatika	4	O izvorima za najstariju povijest hrvatsku Diplomatika Seminar	3 3 2

Predmeti/kolegiji koje je Smičiklas držao tijekom posljednje dvije godine rada na *Mudroslovnom fakultetu Kraljevskog sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu*

plomatičkom zborniku prema uređivačkoj koncepciji koju je zacrtao upravo Tadija Smičiklas i zbog čega se s pravom taj *Codex* alternativno i zove *Smičiklasov zbornik*. Njegova je i zamisao Odbora, koji se tada bavio tim pitanjem, bila da se I. svezak *Zbornika* privremeno odgodi, jer je gradivo koje je on trebao obuhvatiti (od 745. do 1101. god.) najvećim dijelom već bilo objavljeno u zbirci povijesnih vrela Franje Račkog (*Documenta historiae Chroaticae periodum antiquam illustrantia*, Zagreb: JAZU, 1877). Stoga je najavljujani I. svezak objavljen tek 1967. god. pod uredništvom Marka Kostrenčića. Smičiklas je, dakle, objavio II. svezak 1904. god., čime je u dobroj mjeri započelo ostvarivanje njegove nakane izrečene 1907. god. na svečanoj sjednici JAZU da će se »Zbornik do jubilarne pedeset-godišnjice Akademije svršiti sa svojih dvadeset nastavaka«, jer se sve do 1916. god. uspijevalo tiskati svake godine po jedan svezak (II.–XIV.). Tijekom pripreme za tiskanje XII. sveska Smičiklas je, međutim, iznenada umro, pa je taj svezak 1914. god. dovršio Emil Laszowski. Zajednički su XIII. i XIV. svezak uredili i objavili Laszowski i Kostrenčić, a u međuratnom je razdoblju izišao samo jedan svezak (1934. god.) pod Kostrenčićevim uredništvom. Tek su nakon Drugoga svjetskog rata objavljena i preostala tri sveska. U početku je *Diplomatički zbornik*, bez sumnje, uza znanstvenu namjenu imao i zadaću pokazati i dokazati povijesni subjektivitet hrvatskog naroda u političkom smislu. S vremenom se ta namjena *Zbornika* izgubila te je ostala samo njegova znanstvena razina i značaj. Svršetkom je toga monumentalnog djela ispunjen jedan od dugotrajnih i iznimno značajnih zadataka bivše JAZU: da se publiciraju sve raspoložive javne isprave koje se odnose na prošlost hrvatskih zemalja do kraja 14. stoljeća. Tim nam je djelom Smičiklas ostavio u baštinu marljivo prikupljeno gradivo (gotovo 8000 dokumenata tiskanih na oko 12 000 stranica), koje ni do danas nije u potpunosti iskorišteno i protumačeno.

O odlasku Tadije Smičiklasa s povijesne scene može se govoriti tek nakon objavljivanja posljednjega XVIII. sveska njegova *Zbornika*, pa danas u ocjenama njegova rada postaju sve aktualnije završne riječi predgovora njegove *Povijesti hrvatske*:

»A sada putuj knjigo kroz tolike godine težka brigo moja i razglasi po narodu, da sam nastojao pronaći istinu, pa makar njemu i gorka bila. Ako li sam ipak kadgod omamljen ljubavlju moga naroda istinu promašio, to iskreno žalim ... Ako li nedospijem, da sám moje greške izpravim, budi blagoslovljeno svakome, koji ih bude sdušno izpravljao. Samo molim, neka mo-

ji izpravitelji uvažavaju: da u nijednoj naučnoj struci neima čovjeka, koji bi se svuda u celom ogromnom predmetu svoje nauke jednakom snagom i vještinom kretao; d r u g o: da upravo zato nisu se mogli odvažiti mnogo stariji, od mene učeniji i ugledniji povjestnici hrvatski, da napišu ovakovu cjelovitu poviest«. ■

Literatura

Knjige:

Stjepan Banović, *Matica hrvatska za Tadije Smičiklasa i u eri Franje Jelašića i Filipa Lukasa. Kritički prikaz*, Zagreb: Tiskara Ladislav Janzon, 1933.

Marko Kostrenčić, *Tadija Smičiklas*, Predavanja održana u Jugoslavenskoj akademiji znanosti i umjetnosti, sv. 20, Zagreb: JAZU, 1962.

Članci u *Zborniku Odsjeka za povijesne znanosti Zavoda za povijesne i društvene znanosti HAZU*, vol. 18 (2000):

Hodimir Sirotković, »Tadija Smičiklas – Život i djelo (u povodu 150-te obljetnice rođenja)«, str. 9–16.

Nikola N. Kekić, »Tadija Smičiklas i Grkokatoličko sjemenište Križevačke biskupije«, str. 17–44.

Miroslav Kurelac, »Povjesnik Tadija Smičiklas i njegove historio-grafske koncepcije«, str. 45–62.

Petar Korunić, »Nacionalni identitet u djelu T. Smičiklasa: o podrijetlu Hrvata i hrvatskog naroda«, str. 63–104.

Vesna Gamulin Tudjina – Mirjana Matijević Sokol, »Tadija Smičiklas kao izdavač povijesne građe«, str. 105–125.

Petar Strčić, »Ravnatelj Akademijina Arhiva Tadija Smičiklas i novopronađena građa o njemu«, str. 127–144.

Ivan Jurković, »Tadija Smičiklas, profesor pomoćnih povijesnih znanosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu«, str. 145–157.

Dubravko Jelčić, »Tadija Smičiklas i Matica hrvatska«, str. 159–166.

Aleksandra Kolarić, »Hrvatska zadnje četvrtine XIX. stoljeća u korespondenciji Tadije Smičiklasa«, str. 167–182.

Petar Strčić, »Oporuka Tadije Smičiklasa (1913.)«, str. 183–197.

Aleksandra Kolarić, »Kronološka bibliografija radova Tadije Smičiklasa i radova o njemu«, str. 199–228.

»Program svečane akademije i znanstvenog skupa u povodu 150. obljetnice rođenja Tadije Smičiklasa (1843.–1993.), hrvatskog znanstvenika i predsjednika Akademije, Zagreb, 30. rujna 1993.«, str. 229–234.

»Izložba povodom znanstvenog skupa '150. godišnjica rođenja Tadije Smičiklasa'. Katalog«, str. 235–265.

Ostali članci:

Konstantin J. Jireček, »Tadija Smičiklas«, *Archiv für slavische Philologie* 86/3–4 (Berlin, 1916), str. 599–601.

Branimir Drechsler, »Smičiklasova pisma Franu Kurelcu. Iz ostavštine Frana Kurelca«, *Građa za povijest književnosti hrvatske* 8 (Zagreb, 1925), str. 63–142.

Ivan Jurković, »Utjecaj numizmatike kao pomoćne povijesne znanosti u djelima znamenitih hrvatskih historičara – Tadija Smičiklas«, *Numizmatičke vijesti* 34, 1 (Zagreb, 1992), str. 71–87.

Ivo Perić, »Dva pisma Frana Supila Tadiji Smičiklasu i Ivanu Krstitelju Tkalčiću iz Arhiva HAZU«, *Arhivski vjesnik* 54 (Zagreb, 2011), str. 215–221.

Zoran Grijak – Andreja Ščapec, »Odnos biskupa Josipa Jurja Strossmayera i Tadije Smičiklasa u Smičiklasovim pismima (1884.–1904.)«, *Scrinia Slavonica* 13 (Slavonski Brod, 2013), str. 9–70.